

MIGRACE, ÚLOHA A VÝZNAMY SOCIÁLNÍ EXKLUZE A INKLUZE A INDIKÁTORY SOCIÁLNÍ POLITIKY

MIGRATION, THE ROLE AND MEANING OF SOCIAL EXCLUSION AND INCLUSION AND SOCIAL POLICY INDICATORS

Hana Vykopalová

Abstract

The concepts of social exclusion and social inclusion are currently among the most debated topics, especially in the context of European Commission documents, where emphasis is placed on the promotion of solidarity as one of the main objectives of EU social policy. This aspect is particularly emphasised in the context of migration and EU migration policy. In its documents, the EU highlights the importance of fighting poverty and unemployment with regard to the most marginalised groups, with equal access to the labour market, including the development and implementation of specific national social inclusion policies and social inclusion action plans. The aim of the paper is to highlight the key aspects of social exclusion and social inclusion and their meaning and manifestations in the context of migration and migration waves.

Key words: social inclusion and exclusion, migration, migration waves, social policy, social indicators

JEL Code: O15, J15, J28

Úvod

Migrace a migrační vlny doprovází lidstvo od jeho počátků se všemi kvalitativními a kvantitativními změnami a důsledky. Migrace je nedílnou součástí civilizačních změn, má své pozitivní, ale i negativní stránky. Populaci některých světových kontinentů v historii ovlivnila řada migračních vln, které významně přispěly k řadě změn v oblasti kulturně národnostních, hospodářských a populačních struktur. Vytvořily se migrační trasy a migrační modely, které se však vlivem globalizace rychle mění, včetně růstu mobility a zkracování délky času migrace. Podle migračního salda jsou sledovány země, kontinenty nebo části

kontinentů migrační atraktivity, kterou ovlivňují ekonomické a politické poměry, demografické faktory, ekologické faktory, rodinné vazby či charakter migrační a azylové politiky. Středem pozornosti se dnes stává mezinárodní migrace, která klade vysoké nároky na schopnosti států v oblasti řízení migrace a na začleňování imigrantů do majoritní společnosti. Efektivita procesů sociální exkluze migrantů se významně odráží na dalších sociálně ekonomických a demografických kritériích dané země. Procesy sociální exkluze a inkluze jako součást sociální politiky probíhají prostřednictvím řady mechanismů i uvnitř populace dané země, avšak v případě migrantů se často jedná o multidimenzionální rozměry.

1 Exkluze jako proces sociální diference a její typologie

Proces sociální exkluze se historicky objevuje ve všech společnostech. Sociální exkluze je proces vyčleňování jednotlivců i sociálních skupin z majoritní společnosti. Vyloučení jednotlivci či skupiny se tak stejnou měrou nepodílejí na vytváření zdrojů společnosti a toto ekonomické vyloučení je hlavní příčinou jejich chudoby, kulturní a sociální izolace. Sociální vyloučení je bariérou při sdílení určitých sociálních statusů, politické vyloučení je omezením v oblasti základních lidských práv, vyloučením z vlivu na společnost a možnosti budovat vlastní kariéru a životní úspěšnost. Kulturní vyloučení představuje nemožnost participace jedince nebo skupin na kultuře společnosti a sdílení kulturního kapitálu a vzdělanostních hodnot majoritní společnosti. Psychologickým vyloučením je útok na osobnostní integritu, specifickým typem je vyloučení z bezpečí a vystavení vyšším rizikům, včetně environmentálních rizik (Giddens 1994; Beck 1992). Objevuje se i vyloučení z fyzického prostoru a z hierarchie sociálních pozic, protože mobilita v globalizovaném světě má pro člověka zásadní význam (Leisering a Walker, 1998). Podle některých autorů může být vyloučení chápáno i jako narušení či selhání solidarity, což vyloučení vnímají jako neschopnost uplatnění se v této společnosti (Giddens, 1994). Specifickým typem vyloučení je symbolická exkluze, která bývá spojována se stigmatizací jednotlivců nebo skupin, kteří jsou vnímáni jako odlišní anebo cizí. Na symbolickém označování odlišování (labeling) se mohou podílet masmédiá, které mohou do veřejného mínění vnášet představy o vyloučených podporované sugestivní prezentací světa vyloučených osob nebo sociálních skupin (Bauman, 2010).

Mezi poměrně aktuální formy vyloučení patří exkluze na trhu práce, která může mít řadu podob: od vyloučení z placené práce (nezaměstnanost) až po vytlačení na sekundární trh práce a segmentaci pracovní kariéry, tj. časté střídání placené práce a nezaměstnanosti, což znamená

vyloučení z úspěšné nebo dobré práce a pracovní kariéry. Podle Jordana (1998) je trh práce klíčem k materiální úrovni rodin a ovlivňuje strukturu výdajů domácností. Placená práce a stálé zaměstnání je zdrojem živobytí, sociálního statusu, identity, sebevědomí a psychické stability člověka, a tedy úspěšné sociální integrace.

Pojem sociální exkluze se začal objevovat v literatuře v polovině 60. let 20. století. Sociální exkluze byla chápána jako vyloučení, nezapojení do účast na hospodářském růstu a pro označení jedinců, kteří stojí na okraji společnosti. *„Od poloviny šedesátých let až do poloviny let sedmdesátých je tento termín používán pro označení individuálního životního neúspěchu, který nápadně kontrastuje s rostoucím blahobytem zbytku společnosti“* a jako synonymum pro bídu a marginalitu (Keller, 2014,9). Na konci 80. let 20. století se výraz sociální exkluze začíná užívat v dnešním významu a stává se součástí řady strategických dokumentů, kde nahrazuje výraz chudoba (Keller, 2014).

1.1 Sociální exkluze a chudoba

Chudoba a sociální exkluze spolu těsně souvisí, avšak v současnosti je nelze chápat jako synonyma. Chudoba obecně prezentuje nedostatek, nouzi a sociální izolaci, což je vnímáno jako sociální selhání jednotlivce, přičemž *„sociální izolace je považována za nejzávažnější faktor chudoby v moderní společnosti“* (Tomeš, 2001,153). Chudoba je vnímána i jako omezení nebo nemožnost zapojit se do spotřebitelské volby jako jedné z forem svobody (Bauman 2010,198), stejně tak jako nemožnost se zapojit do vzdělávání, zdravotní péče či dalších životních příležitostí a možností. *„Chudoba také pravděpodobně není ani nutnou, ani postačující podmínkou sociální exkluze“* (Mareš, 2000,289).

Absolutní formou chudoby je bezdomovectví a ghetta jako prostorová forma sociální segregace marginálních skupin. Stejně tak jako pojem sociální exkluze, tak i pojem chudoba prošel historickým vývojem. První zmínky o péči o chudinu pocházejí již z doby středověku, kdy významnou roli v péči o chudé přebírala církev a vrchnost a postupně se vyvíjely různé koncepty a modely chudoby v závislosti na sledování vybraných sociálních kritériích. Od počátku 20. století se rozlišují různé formy chudoby, např. chudoba primární a sekundární, absolutní, relativní, skrytá nebo latentní. Významná je také délka chudoby, která ovlivňuje charakter a úspěšnost sociálního začlenění. Z tohoto pohledu (Mareš 2004) rozlišuje chudobu situační, krátkodobou, dlouhodobou a mezigenerační, přičemž chudoba dlouhodobá je sociálně děděna a je zdrojem vývoje životní strategie, která je odlišná od ostatních strategií v majoritní společnosti.

Pohled na chudobu a její definování se v průběhu doby rovněž významně měnil. První definice chudoby se v českých zemích objevují na konci 19. století a jsou spojovány s nedostatkem materiálních zdrojů a finančních prostředků. Tento pohled se postupně měnil a objevují se akcenty související se sociální, kulturní a politickou exkluzí (Bohnke, 2010). Chudoba již není vždy spojována pouze s absencí materiálních prostředků a peněz, ale stále častěji na významu nabývá souvislost se sociální exkluzí a deprivací. Sociální vyloučení je tak vnímáno jako multidimenzionální pojem zahrnující nedostatek materiálních hodnot, ale i ztížený přístup ke zdravotnictví a zdravotní péči, vzdělávání, odpovídajícímu bydlení a příležitostem na pracovním trhu.

Chudoba a její měření je základním východiskem pro vyjádření životní úrovně a kvality života obyvatel a ekonomického růstu anebo úpadku společnosti. Primárními zdroji jsou pravidelně sledované statistické údaje o příjmech a výdajích domácností a je sledován indikátor příjmové chudoby. V ČR se tento indikátor příjmové chudoby a materiální deprivace za posledních 10 let průměrně pohyboval mezi 9-10 %, čímž se ČR řadila mezi země s poměrně nízkým ohrožením. Pro mezinárodní srovnání je využíván souhrnný evropský indikátor, který slučuje celkem tři aspekty - ohrožení příjmovou chudobou, materiální deprivací a nízkou pracovní intenzitou (ČSÚ, 2019).

Z důvodu vstupu řady členských států do EU a jejich odlišná úroveň a měření chudoby, přijala v roce 2017 EU nový ukazatel pro měření a vyjádření hmotné a sociální deprivace, ve snaze sjednotit metodiku pro měření a vyjádření úrovně chudoby, tzv. Guio index, který zahrnuje 13 sledovaných položek deprivace (Guio a kol., 2017).

Chudoba je jev dynamický, který se rychle vyvíjí a mění, různé země mají pro vyjádření tohoto jevu odlišná kritéria a různé metodiky měření a je vedena celosvětová diskuse, jakým způsobem a jakými nástroji tento sociálně ekonomický jev objektivně měřit a objektivně vyjádřit.

1.2 Marginalizace a prostorová segregace

Jako cizí jsou vnímány minoritní skupiny, kterým majoritní společnost nerozumí a oni nerozumí sami sobě. Internalizují negativní obraz o sobě samých a cítí se neschopni měnit svoji životní situaci k lepšímu (Matoušek, 2001). Cizinec je ostatními vnímán pro svoji odlišnost, proto se ocitá v obtížné situaci. Jako cizí se cítí všichni, kteří jsou vytrženi ze svého sociálního prostředí a snaží se proniknout do cizí kultury, snaží se v ní orientovat a porozumět jí. Jako příklad mohou být uváděni emigranti (Schutz, 1962). „Cizinec je dále charakterizován

jako ten, kdo nerozumí. Kromě toho, že ztrácí svou zakotvenost v určitém prostoru a přestává být spojen se svou minulostí, ztrácí i schopnost automatického porozumění sociálnímu světu. To je zvláště patrné při přechodu do jiného jazykového prostředí, kde je cizinec nucen komunikovat v jiném než ve svém mateřském jazyce, ale týká se to například i přechodu z venkovského prostředí do městského, kde platí jiné normy a hodnoty“ (Radimská, 2001, s. 66).

1.3 Exkluze v postmoderním městě

Mnozí autoři vnímají život lidí v postmoderních městech jako situaci „*cizí mezi cizími*“, s důrazem na vzájemnou anonymitu a nepředvídatelnost chování (Bauman 2002, s. 96). Dnešní pohled na „*cizince*“, jako nově příchozích do nového místa s sebou nese prvky stereotypu a očekávání celkového přizpůsobení se majoritní společnosti. V podstatě se jedná o nastavení mechanismů sociální adaptace a sociální inkluze. Vzhledem k odlišným vzorcům chování, které nejsou reakcí na specifické podmínky sociálního vyloučení, ale pouze s nimi okrajově souvisejí, jsou častou příčinou sociální izolace. Nově příchozí tak nejčastěji zakládají vlastní subkulturu a dochází k sociální segregaci, a to na základě sociokulturních charakteristik a ekonomického statusu. Prostorová segregace, má nejrůznější formy a je nejzřetelnějším projevem sociální exkluze (Sýkora, Temelová, 2005). V závislosti na charakteru sociálně ekonomických indikátorů se potom jedná o sociální vyloučení dobrovolné anebo nedobrovolné a tím je dán i charakter prostorové segregace. Může se tedy jednat o rezidenční segregaci typu citadely, tzv. *gated communities*, tj. dobrovolnou segregaci sociálních skupin s vysokým sociálním statutem, distancujících se od svého okolí bezpečnostními systémy a vyžádaným vstupem. Protipólem této segregace jsou tzv. *slumy*, tj. *shanty towns*, *dále ghetta*, *enklávy*, ve Francii *banlieues*, u nás *sociálně vyloučení lokality*. Odlišnosti a charakteristiky této nedobrovolné prostorové segregace jsou spojeny s historickým vývojem v závislosti na oblastech a zemích, kde vznikaly v souvislosti s rozvojem průmyslu a přílivem pracovní síly a přistěhovalců. Historicky nejvýznamnějším označením prostorové segregace pro osoby s výrazně vyhraněným nebo specifickým sociálním statutem je *ghetto*, které je nejčastěji spojováno s náboženskými a rasovými významy, na rozdíl od *slumů*, které představovaly městské části se špatnou kvalitou bydlení a výskytem sociálně patologických jevů. V souvislosti s migračními vlnami na začátku 20. století a rozvojem průmyslu, s růstem měst a městských sídel, vznikají rozsáhlé městské periferie, ve Francii tzv. tzv. *banlieue*, vyznačující se silnou vnitřní kohezí a vykazující

značnou stabilitu vůči marginalizaci. Celosvětová expanze měst a prudký nárůst obyvatel včetně charakteru ekonomiky některých zemí s nízkým HDP se promítá i do expanze prostorově segregovaných lokalit. Vznikají tzv. *hyperghetta* nebo *outcast ghetta*, která již nutně nemusí vykazovat znaky chudoby, mají charakter komunity se znaky institucionalizace a vnitřní koheze (Toušek, 2007).

Velké migrační krize jsou příčinou vzniku nových slumů. Největší slumy na světě se nacházejí ve čtyřech hlavních městech států Latinské Ameriky a to v Mexiko City, Bogotě, Limě a Caracasu, mezi největší a nejznámější slumy na světě je dále Khayelitsha (Kapské Město, Jihoafrická republika, asi 400 000 obyvatel), Kibera (Nairobi, Kenya), asi milion obyvatel, Hharaví (Mumbai, Indie, 1 000 000 obyvatel (Davis, 2006).

Na světě existuje přibližně 200.000 slumů, přičemž jejich největší počet je v Africe, kde mimo jiné leží dva státy s největším podílem obyvatel žijících v částech měst, jež by se klasifikovaly jako slumy – Čad a Etiopie, kde tento podíl dosahuje hodnot přes 99 % (Davis, 2006). Průvodní jevy: absolutní chudoba, gangy, drogy, násilí a černý obchod. Z tohoto pohledu jsou velké migrační krize vnímány jako civilizační hrozby.

2 Migrace, migrační a integrační politika

Migrace, neboli přemísťování lidí v prostoru je spojeno se samotnou existencí lidstva a probíhá od nepaměti. Migrace má řadu forem podle toho, zda jsou překračovány hranice států a nebo probíhá uvnitř vymezeného území a dále podle účelu, za kterým se uskutečňuje. Migrantem je podle OSN každý člověk, který překročí mezinárodně uznávané hranice a v cizině se zdržuje déle než jeden rok, nehledě na příčiny a způsoby migrace (UN, 2017). Každá migrace obsahuje 3 dimenze: změnu bydlení, změnu sociálního statusu a změnu zaměstnání (Porsche, 2019, s.8). Každá migrace má vždy dopady na země, ze kterých lidé odcházejí, a dopady na země do kterých přicházejí. Velkým problémem migrace v současnosti je tzv. odliv mozků (brain drain) z méně rozvinutých zemí a s tím spojený transfer a využití prostředků vynaložených na vzdělání v jiné zemi, zvýšení vzdělanostního potenciálu a ekonomiky pro zemi, kam migranti přicházejí. Dalším novodobým rysem migrace je rostoucí počet migrujících žen, a to opět z důvodu získání vyššího vzdělání, zkušeností a lepších možností na trhu práce. Některé země řeší stárnutí obyvatel a pokles produkční křivky.

Výskyt mimořádných událostí typu přírodních katastrof, nepokojů a válek vyvolává migrační krize, které jsou velmi často spojeny s nelegální migrací, která probíhá bez jakékoliv

kontroly a znamená vstup na území jiného státu bez oprávnění. Pobyť cizinců na území jiného státu je legalizován pobytovým oprávněním (vízem) nebo podáním žádosti o azyl. Nelegální migrace je často doprovázena nejrůznějšími formami trestné činnosti a nezákonnými aktivitami, proto je legislativně sledována a je uplatňována řada opatření proti nelegální migraci, která může představovat významné bezpečnostní riziko.

Úkolem migrační politiky je regulace vstupu, pobytu a výstupu migrantů na území hostitelské země. Součástí migrační politiky je politika imigrační, *„jejímž cílem je stanovit, kteří cizinci a za jakých podmínek se mohou dlouhodobě či trvale usadit v hostitelské zemi“* a politika integrační, *„jejímž cílem je podpořit proces začlenění přistěhovalců – jako jednotlivců či skupin – do hostitelských společností“* (Baršová, Barša, 2005, s.10).

3 Sociální začleňování

Sociální integrace je označením pro začleňování osob do společnosti v případech, kdy je identifikace s majoritní společností komplikována různými odlišnostmi, které jsou příčinou pro úplnou a přirozenou socializaci. Proces integrace má zásadní motivační faktor, který rozhoduje o intenzitě emotivního a sociálního učení a charakteru integrace člověka do společnosti. Je rozlišován způsob asimilační, postupné přizpůsobování se majoritní společnosti a nebo koadaptační, za přispění aktivní vzájemné podpory (Sowik, 2012). Vyšší stupeň začleňování jedinců do společnosti a jejich institucí je označován jako inkluze, zahrnující aspekt rovnosti, jejímž výsledkem je akceptace jedince majoritní společností.

Otázky integrace se dostávají v současnosti do popředí především v souvislosti s migrací a migračními vlnami. Pro posouzení úrovně integrace cizinců do majoritní společnosti jsou nastavovány indikátory integrace, které jsou v jednotlivých zemích odlišné. *„Zpravidla bývá odlišován anglosaský a skandinávský model integrace založený na důrazu na multikulturalismus a soužití kulturně odlišných etnik, francouzský model kladoucí důraz na kulturní asimilaci a oslabení původních etnických identit a německý model, někdy chápaný jako nejvíce diskriminační, který zdůrazňuje krátkodobý a cirkulační charakter imigrace a dává imigrantům jen omezené možnosti začlenění do většinové společnosti“* (Bernard a kol. 2014, s. 525). Usnesením vlády ČR ze dne 26. ledna 2022 č. 40, byla přijata aktualizovaná Koncepce integrace cizinců ve vzájemném respektu, která *„stanovuje pět klíčových oblastí integrace cizinců, kterými je znalost českého jazyka, ekonomická a sociální soběstačnost, sociokulturní orientace ve společnosti, vztahy mezi komunitami a princip postupného*

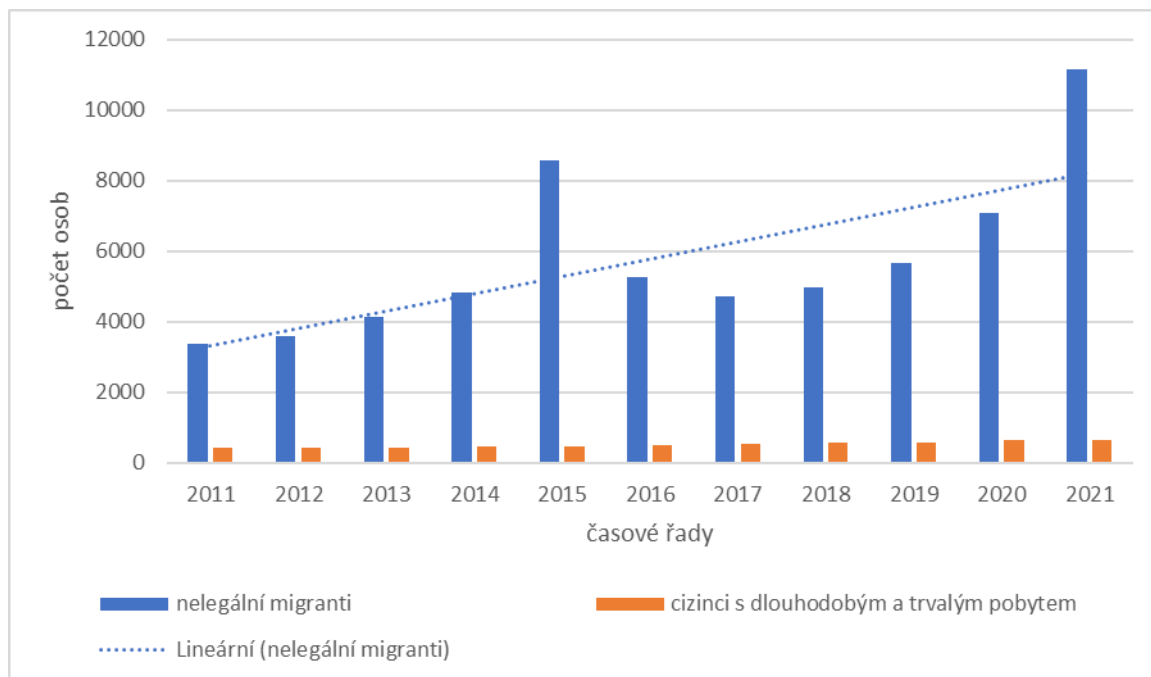
nabývání práv cizinců v návaznosti na postupné získávání vyšších pobytových statusů na území České republiky“ (usnesení vlády, 2022, s.7).

V ČR je gestorem integrační politiky cizinců Ministerstvo vnitra, které předkládá vládě zprávy o situaci v oblasti integrace a migrace. Integrace cizinců je financována jednak ze státního rozpočtu a jednak z celé řady dalších zdrojů, jako jsou evropské fondy a projekty vyhlášené různými ministerstvy, z projektů obcí, měst, spolků a neziskových organizací zaměřené na podporu integrace cizinců na lokální úrovni. Často se jedná o víceleté financování a vzájemnou provázanost, takže je poměrně obtížné zjistit míru financovatelnosti v konkrétní lokalitě. Na integraci cizinců se rovněž významně podílejí i regionální centra pro integraci cizinců, kterých je v ČR celkem 18 (MV ČR, 2021, s.3).

3.1 Integrace a význam integračních indikátorů

Integrace cizinců do společnosti je procesem dlouhodobým, který je ovlivněn celou řadou faktorů, v neposlední řadě i faktory kontinentálními. Česká republika v průběhu svého historického vývoje byla zemí vystěhovaleckou, tranzitní a v současné době, s rostoucím počtem cizinců s legálním pobytem, se postupně stává zemí přistěhovaleckou. V současné době počet cizinců s legálním pobytem přesahuje 6 % z celkového počtu obyvatel. Nejvíce cizinců pochází z Ukrajiny, ze Slovenska a z Vietnamu. Mezi nejčastější důvody žádostí o dlouhodobý pobyt cizinců jsou uváděny ekonomické aktivity (zaměstnání), vzdělávací aktivity (studium) a rodinné účely (MV ČR, 2021, s.55). Souběžně s nárůstem počtu cizinců s legálním pobytem prudce vzrůstá podíl nelegálních migrantů. Prudké výkyvy nelegální migrace jsou zaznamenány v roce 2015 a 2021-2022 v důsledku migračních vln a migračních krizí, jejichž důsledky se promítají do všech okolních zemí. Souběžně s těmito migračními vlnami dochází k postupnému nárůstu počtu nelegálních migrantů v čase. Vzhledem k tomuto trendu silně stagnuje počet cizinců s dlouhodobým a trvalým pobytem v ČR.

Fig.1: Vývoj počtu cizinců s dlouhodobým a trvalým pobytem a počtem nelegálních migrantů na území ČR

Zdroj: MV ČR. Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území české republiky 2021. MV ČR. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/rocní-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2021.aspx>.

Migrační vlny a migrační krize budou vždy vyvolávat diskuse spojené s integrací a asimilací migrantů do majoritní společnosti spojené s hledáním důvodů přistěhování v porovnání s mírou úspěšnosti. Na základě dlouhodobých mezinárodních zkušeností a sledování, jsou mezi zásadní integrační faktory spatřovány: mezikulturní blízkost, vzdělávání a předchozí migrační zkušenosti (Fokkema, Haas, 2011), další autoři zdůrazňují charakter trhu práce (Kogan 2006) nebo charakter integrační politiky (Bean a kol., 2012). V některých případech mohou integraci negativně ovlivňovat i vlivy předsudků a diskriminační signály z blízkostí komunit migrantů (Birman, Trichett, Buchanan, 2005). Další teorie „new economics of migration“ za významný integrační prvek považují rodinu a význam rolí rodinných vazeb včetně přítomnosti nejbližší rodiny v cílové zemi (Stark, Bloom, 1985). V České republice z pohledu sledování charakteru integračních prvkůse potvrzují integrační indikátory vycházející z mezikulturní blízkosti (Ukrajinci, Slováci), vnitřní rodinné soudržnosti a z významu komunity a vnitřních rodinných a vazbových rolí (Vietnamci) s podporou významu tržně ekonomických akcentů (Bernard, Mikešová, 2014).

Závěr

Otázky migrace a migrační vlny jsou vždy velmi diskutovaným tématem. Na základě intenzity sledovaných indikátorů se promítají důsledky migrace do všech kulturních, hospodářských a sociálně ekonomických parametrů cílové nebo tranzitní země. Procesy sociální exkluze vždy v různé míře a intenzitě zasahují a ovlivňují migrující osoby. Zvláště problematickou se stává nelegální migrace, která v ČR převyšuje legální migraci. Nelegální migrace představuje poměrně široké spektrum bezpečnostních rizik, které mohou mít podobu intenzivních migračních toků a neřízené migrace, terorismu a organizovaného zločinu a dalších protiprávních aktivit. Vážným bezpečnostním problémem v rámci migrace se stala i netolerance vůči migrantům, což vede ke kriminalizaci migrantů a jejich vyšší společenské exkluzi. Tato diskriminace a sociální stigmatizace je ovlivněna bezpečnostní situací země jejich původu a má často setrávající tendenci (Ullah, Hasan, 2020). Aspekty bezpečnosti a migrace mají významnou komplexní dynamickou provázanost, která ovlivňuje vnímání a hodnocení migrace a migrantů, jejich sociální exkluzi a integraci.

Reference

- Bauman, Z. (2002). *Úvahy o postmoderní době*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 80-86429-11-3
- Bauman, Z. (2010). *Myslet sociologicky*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-026-1
- Bauman, Z. (1999). *Globalizace*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0817-7
- Baršová, A., Barša, P. (2005). *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita v Brně, IIPS, 308 s.
- Bean, F. D., Brown, S.K., Bachmeier, J.D., T. Fokkema, T., Lessard-Phillips, L. (2012). „The Dimensions and Degree of Second-generation Incorporation in US and European Cities: A Comparative Study of Inclusion and Exclusion.“ *International Journal of Comparative Sociology* 53 (3): 181–209, <http://dx.doi.org/10.1177/0020715212457095>.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bohnke, P. (2010). Implications of the Activation Paradigm on Poverty and Social Exclusion in Germany: Facts, Hypotheses, Uncertainties. *German Policy Studies*, roč. 6, č. 1, s. 185-209.

- Bernard, J., Mikešová, R. (2014). Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, Vol. 50, No. 4, s. 525
- Birman, D., Trickett, E., Buchanan., R.M. (2005). „A Tale of Two Cities: Replication of a Study on the Acculturation and Adaptation of Immigrant Adolescents From the Former Soviet Union in a Different Community Context.“ *American Journal of Community Psychology* 35 (1–2): 83–101, <http://dx.doi.org/10.1007/s10464-005-1891-y>.
- ČSÚ. (2019). *Statistika a my*. <https://www.statistikaamy.cz/2019/06/20/>
- Davis, M. (2006). *Planet of slums*. Verso, London.
- Fokkema, T., H. de Haas (2011). (e-print). „Pre- and Post-Migration Determinants of Socio-Cultural Integration of African Immigrants in Italy and Sp
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Policy Press.
- Guio, A. C., Gordon, D., Najera Catalan, H., & Pomati, M. (2017). *Revising the EU material deprivation variables*. EUROSTAT. ISBN (Electronic) 978-92-79-70167-2, <https://doi.org/10.2785/33408>
- Jordan, B. (1998). *The New Politics of Welfare. Social Justice in a Global Context*. London: Sage.
- Kogan, I. (2006). „Labor Markets and Economic Incorporation among Recent Immigrants in Europe.“ *Social Forces* 85 (2): 697–721, <http://dx.doi.org/10.1353/sof.2007.0014>.
- Matoušek, O. a kol. (2001). *Základy sociální práce*. Praha, Portál, ISBN 80-7178-473-7, s. 241-242.
- United Nations – informační centrum OSN v Praze (2017). *Nová zpráva OSN: Počet mezinárodních migrantů se dál zvyšuje*. [online] [cit. 2018-03- 01]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/nova-zprava-osn-pocet-mezinarodnich-migrantu-se-dal-zvysuje/>
- Tomeš, I. (2001). *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha: Socioklub, 262 s. ISBN 80- 86484-00-9, s. 153.
- Leisering, L., Walker, R. (1998). „Making the Future: From Dynamics to Policy Agendas.“ Pp. 265285 in *The Dynamics of Modern Society*, ed. by L. Leisering and R. Walker. Bristol: The Policy Press University of Bristol.
- Mareš,P. (2000). Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*, Vol. 36 (No. 3, s. 285-297)

- Mareš, P. (2004). *Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností): Dílčí studie o možnostech monitorování chudoby v ČR*. Praha, VÚPSV
- MV ČR. (2021). *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území české republiky 2021*. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/rocni-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2021.aspx>
- Porsche, S. (2019). *Kulturní, historické a sociální souvislosti migrace*. ZSF JU v Českých Budějovicích, ISBN 978-80-7394-751-4
- Radimská, R. (2001). Sociologie cizince: prožitek jinakosti. *Acta universitatis carolinae-philosophica et historica I, studia sociologica XIII*. Praha, UK, pp 59-72 Schultz, A. (1962). „Stranger”. In: *Collected Papers*, vol. 2. Hague: Nijhoff., s. 66
- Slowík, J. (2012). *Speciální pedagogika: Integrace a inkluze*. Praha. Grada. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/16169/SPECIALNI-PEDAGOGIKA-INTEGRACE-A-INKLUZE.html/>
- Stark, O., Bloom, D.E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*, Vol. 75, No. 2, Papers and Proceedings of the NinetySeventh Annual Meeting of the American Economic Association, pp. 173-178. Published by: American Economic Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1805591>
- Sýkora, L, Temelová, J. (2005). *Prevence prostorové segregace*. Praha, UK, Ministerstvo pro místní rozvoj, s. 6-7.
- Toušek, L. (2007). Sociální vyloučení a prostorová segregace. *AntropoWebzin 3 (2-3): 1-9*
- Ullah, A., Hasan, N.H. et all. (2020). Migration and Security: Implications for Minority Migrant Groups. *Journal of International Affairs*, Volume: 76, issue 1 (page(s) 136-153. dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0974928419901199>
- Usnesení vlády České republiky ze dne 26. ledna 2022 č. 40 o Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců –Ve vzájemném respektu v roce 2022.

Kontakt

Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.
Technická univerzita Ostrava
Fakulta bezpečnostního inženýrství
Lumírova 630/13, 700 30 Ostrava-jih, Výškovice
e-mail: hana.vykopalova@vsb.cz